

Прегледноста и систематичноста на презентираната документација како и воопшто научната фундираност на публикацијата, покажува висок степен на зрелост на македонската историографија, а посебно високите научни достре-

ли на редакторот и коментаторот д-р Иван Катарџиџев. Поради тоа таа претставува значаен придонес за македонската и југословенската историографија.

Владимир КАРТОВ

ДОКУМЕНТИ О СПОЉНОЈ ПОЛИТИЦИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ 1903—1914, књига V, свеска 3, 5/18 октобар — 31 децембар 1912/13 јануар 1913. Приредио Михаило Војводић. Београд, Српска академија наука и уметности. Одделение историских наука, 1986, 793 с. 8.

Во рамките на едицијата „Документи за надворешната политика на Кралството Србија од 1903 година до Првата светска војна“, на Српската академија на науките и уметностите, неодамна излезе од печат претата свеска од петтата књига документи што се однесуваат на Првата балканска војна односно од периодот од 18 јутомври 1912 до 13 јануари 1913 година. Во овој волуминозен труд презентирани се вкупно 624 документи од различно потекло. Најмногубројни се непубликуваните документи од архивите во Белград: Архивот на Србија, Архивот на Југославија, Дипломатскиот архив на Сојузниот секретаријат на надворешните работи, Архивот на Војно-историскиот институт на ЈНА, потоа од Архивот на Музејот во Цетиње како и од Архивот на СРМ. Застапени се бројни документи од странски архиви од познатите публикувани збирки на документи како: Сборникъ дипломатическихъ документовъ касающихся событий на Балканскомъ Полуостровъ (Авг. 1912 — Июль 1913), С. Петербургъ, 1914; British Documents on the Origins on War 1898 — 1914, London, 1934; Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871 — 1914, Berlin, 1926; Diplomatiscche Aktenstücke betreffend die Ereignisse am Balkan 13 Aug. 1912 bis 6 Nov. 1913, Wien, 1914; Osterreich — Ungarns Aussenpolitik von der bosnischen Krise 1903 bis zum Kriegsausbruch 1914. Band IV-V, Wien und Leipzig, 1930; Documents diplomatiques — Les affaires balka-

niques 1912 — 1914, t. II, Paris, 1929.

На објавувањето на војната на балканските сојузници на османската држава и на ставот на големите сили по прашањето на војната се однесуваат 28 документи. Во врска со соодносот на силите на војувачките држави, воените цели на балканските сојузници и воспоставувањето на органите на новите окупаторски власти, како и на меѓусебните односи на сојузниците и односите со Турција се застапени 145 документи. На дипломатската активност на големите сили за локализирање на војната, за прашањето на мирот и судбината на териториите освоени од сојузните балкански држави, а во врска со тоа и одржувањето на меѓународната мировна конференција се однесуваат 87 документи. Во врска со ставот на големите сили спрема српскиот излез на Јадранско Море и албанското прашање презентирани се 174 документи од кои голем дел се однесуваат на албанската граница, при тоа и на границата спрема Македонија. На подготовките и работата на Лондонската мировна конференција и склучувањето на мир се однесуваат 63 документи. Останатите документи засегаат други прашања.

Презентираните документи упатуваат на различните интереси на големите сили на Балканскиот Полуостров и во врска со тоа и нивните различни ставови по прашањето на војната и освојувачките планови на балканските држави. Впрочем, тие и не сметале дека

балканските сојузници ќе можат, со оглед на нивните предвидувања за економските и војничките потенцијали, да ги реализираат своите освојувачки планови, па поради тоа и не презеле некаква посебна акција ниту извршиле сериозен притисок за спречување на војната. По изненадувачките воени успеси на балканските сојузници големите сили, со гласно своите далекусежни планови, прифаќаат различни солүции за територијалното ширење на поедини балкански држави. Некои од нив во тајните контакти нуделе територијално ширење на поедини балкански држави и повеќе од тоа што самите имале зацртано во своите планови за непосредните воени цели.

Документите непобитно го потврдуваат освојувачкиот карактер на војната за поделба на Македонија. Во нив се зборува за освоени територии, за територии на кои се претендира или за територии од кои Србија се откажува во интерес на спогодувањето со сојузниците, во прв ред со Бугарија. Така во док. 216 се зборува за поделба на освоениите територии. Србија се откажува од излез на Егејско Море по печението на Вардар во интерес на спогодувањето со Грција и Бугарија. Во врска со поделбата на освоениите територии (никаде не е речено: ослободени) се презентирани повеќе документи, меѓу кои: док. 133, 148 и др.

Особено е карактеристичен док. 165 од 11. XI. 1912 год., во кој е изнесен ставот на престолонаследникот Александар Караѓорѓевиќ доставен на претседателот на српската влада Николо Пашиќ. При тоа меѓу другото се вели: „од стратегиско гледиште на нашата нова државна територија и нејзините граници е неопходно потребно да се постигне договор со Бугарија и по секоја цена новата

граница меѓу Бугарија и нас да биде воспоставена по Брегалница, така што Кратово да остане наше (српско — ММ). Бидејќи без него Скопје, од војничка гледна точка би било апсолутно незащитено и несигурно.

Како надоместок за тоа Неговото величество е на мислење дека ние можеме на Бугарија да и понудиме дел и Јуд Јадранскиот брег со Валона. На тој начин Бугарија би дошле соема меѓу нас и Грците и со тоа и тие би држеле дел од Арнаутлукот. Со тоа политички уште повеќе би биле упатени на траен сојуз со нас“.

Во истиот документ кон тоа се изнесува и мислењето на помошникот на началникот на I српска армија полковник Петар Пешиќ кој се застапувал за лојалност кон Бугарите за осигурување траен сојуз. Истиот предлагал: „На нив (Бугарите — б. ММ) треба да им се остават Штип и Велес, бидејќи населението е апсолутно нивно. Покрај тоа тој крај е толку сиромашен што не се исплатува да се држи. Но во секој случај да се зачува крваво освоениот и скапо платен Прилеп (подвлеченото име — ММ).

Според тоа, јочигледно, не се работело за ослободување на Вардарскиот дел од Македонија од српската армија во Првата Балканска војна туку за освојување и приграбување на делови од Македонија. Загва најблага речено е неприфатливо пишувањето на приредувачот на документите за ослободителниот карактер на војната. Војводиќ во секоја прилика и по секој повод пишува за ослободување на македонска територија од страна на српската војска и тогаш кога во самите документи тоа е искажано со вистинските зборови: освојување.

Михајло МИНОСКИ